

Nr 13.

Ankom till riksdagens kansli den 26 maj 1922 kl. 3 e. m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 13 i anledning av motion nr 100 av herr Ljunggren om åstadkommande av inspektion rörande användningen av de genom rusdrycksförsäljningen inflytande medlen.

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion nr 100 har herr *Ljunggren* hemställt, att riksdagen i skrift till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en ingående inspektion — genom en eller flera därtill lämpliga personer — rörande användningen av de genom rusdrycksförsäljningen inflytande medlen samt vidtagande av de åtgärder, som därav kunna föranledas.

I avseende å motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har på författningsenligt sätt infordrat yttrande över motionen från kungl. kontrollstyrelsen, som efter hörande av aktiebolaget Stockholmssystemet och med bifogande av åtskilliga bilagor, bl. a. en rapport i avskrift över i vanlig ordning under tiden den 16 januari till den 10 februari 1922 förrättad inspektion av Stockholmssystemet, till utskottet inkommit med ett den 27 mars 1922 dagtecknat utlåtande och därvid anført huvudsakligen följande.

”I likhet med motionären anser kontrollstyrelsen det för statsmakterna vara ett centralt intresse att tillse, att största möjliga sparsamhet iakttages beträffande såväl partihandelsbolags som detaljhandelsbolags förvaltning. Detta får dock ingalunda, vilket ej heller av motionären påstått, anses innebära, att vinstsynpunkterna för försäljarna skola träda i första rummet. Särskilt vad detaljhan-

Kontrollstyrelsen.

delsbolagen beträffar, måste dessa främst tillse, att den dem genom 63 § rusdrycksförsäljningsförordningen ålagda uppgift tillgodoses, även om härigenom på grund av sjunkande försäljning och ökade utgifter för den sociala sidan av bolagens verksamhet statens inkomster av rusdrycksförsäljningen minskas.

Är det sålunda ett statsintresse att tillse, att vid försäljningsorganens förvaltning med beaktande av ovan angivna synpunkter största möjliga sparsamhet iakttages, följer som en konsekvens härav, att staten bör anordna effektiv kontroll över förvaltningen.

För att bedöma i vad mån motionärens yrkande är förtjänt av beaktande, är det vid sådant förhållande erforderligt att klargöra, i vilken utsträckning dylik kontroll för närvarande är anordnad.

Vad först beträffar systembolagen, finnes i 19 § 2 mom. i rusdrycksförsäljningsförordningen stadgat, att bolag står under överinseende av kontrollstyrelsen och har att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, kontrollstyrelsen i avseende å inköp av, försäljningspris för samt alkoholstyrka hos rusdrycker ävensom angående räknenskapers förande och i övrigt beträffande bolagets förvaltning eller eljest i de i nämnda förordning särskilt angivna hänseenden kan meddela.

På grund av detta stadgande tillkommer det sålunda i första hand kontrollstyrelsen att utöva uppsikt över att systembolagens förvaltning är så ordnad, att det allmännas ekonomiska intresse tillgodoses, och att bolagen fullgöra de sociala uppgifter, som åvila dem.

För att fullgöra denna sin uppgift har kontrollstyrelsen reglerande ingripit på ett flertal förvaltningsområden.

Kontrollstyrelsen har sålunda för det första lämnat föreskrifter rörande bokföring och statistik för att härigenom erhålla överskådlighet och en enhetlighet, som tillåter jämförelse mellan olika bolag.

Kontrollstyrelsen har vidare fastställt grundlönerna för flertalet befattningshavare i ledareställning vid systembolagen, vilken åtgärd givetvis indirekt utövat ett stort inflytande på bestämmandet av lönerna för övriga befattningshavare. För att kontrollera lönerna till de lägre befattningshavarna har kontrollstyrelsen dessutom vid flera tillfällen — senast innevarande år — infordrat fullständiga nominativa uppgifter från bolagen över befattningshavarna, befattningarnas art, befattningshavarnas anställningstid, ålder och löneförmåner. I de fall, då lönerna enligt kontrollstyrelsens uppfattning varit för höga, har vederbörande bolag ålagts vidtaga rättelse.

Innevarande år har kontrollstyrelsen ock infordrat fullständiga uppgifter över de understöd, som bolagen utbetala till personal, som på grund av ålder eller sjukdom lämnat sin tjänst. I flertalet fall torde dock redan tidigare understödsbeloppens storlek hava av bolagen underställts kontrollstyrelsens prövning för godkännande.

Enligt 19 § 4 mom. i gällande rusdrycksförsäljningsförordning har bolag att inhämta kontrollstyrelsens samtycke för inköp av fastighet, för ingående av vissa hyresavtal och för vidtagande av vissa reparations- och omändringsarbeten i bolag tillhörig fastighet. Dessutom underställa bolagen, utan att föreskrift därom finnes i rusdrycksförsäljningsförordningen, beslut rörande frågor av den mest

skiftande art kontrollstyrelsens prövning för att förvissa sig om att anmärkning ej i efterhand kommer att framställas.

Kontrollstyrelsen har ock låtit sig angeläget vara, att på olika sätt hos bolagen inskräpa nödvändigheten av, att största möjliga sparsamhet iakttages i fråga om bolagens förvaltning. För detta ändamål avlät kontrollstyrelsen senast föregående höst en cirkulärskrivelse.

Ett viktigt led i den kontrollerande och reglerande verksamhet i fråga om bolagens ekonomiska förvaltning, som kontrollstyrelsen utövar, bilda de inspektioner av bolagen, som verkställas av tvenne å styrelsens avdelning för rusdrycksförsäljningsärenden anställda inspektörer.

Vid dessa inspektioner, som, därest ej särskilda förhållanden speciellt påkalla ett annat förfaringsätt, alltid ske utan att vederbörande bolag på förhand underrättas, underkastas systembolagens ekonomiska förvaltning — liksom deras sociala, vilken dock i detta sammanhang, såsom i motionen icke berörd, lämnas å sido — en ingående granskning. Det sätt, på vilket inspektion förrättas, är givetvis till viss grad beroende av, om den föranletts av någon särskild fråga eller om den företages i vanlig ordning utan särskild anledning. Som regel torde dock, bland annat, vid inspektionen följande åtgärder förekomma.

Bolagens protokoll läsas och deras räkenskapsböcker granskas för löpande året och, om inspektionen sker å sådan tid, att revision av föregående års räkenskaper ännu ej ägt rum, jämväl för detta år. I sammanhang härmed genomgås samtliga de kreditverifikationer, av vilka bolagets omkostnader framgå. Att härvid de särskilda utgiftsposternas nödvändighet och motiven för deras storlek bedömes, torde särskilt böra framhållas, då motionären gör gällande, att en dylik realgranskning ej förekommer vid revisionen av bolagens förvaltning.

Bolagens lokaler — utminuterings-, utskänknings-, lager- och kontorslokaler — beses, hyresavtalen granskas och hyresbeloppens rimlighet bedömes.

Uppmärksamhet ägnas åt frågan, huruvida personalen är större än som oundgängligen kräves. Lönernas storlek bedömes med hänsyn till vederbörande åliggande arbetsuppgifter.

Bolagens kontrakt med föreståndare för egna utskänkingsrättigheter och med innehavare av överlåtna utskänkingsrättigheter granskas.

Över förrättad inspektion lämnar inspektören redogörelse. Eventuella anmärkningar av den art, att de påkalla kontrollstyrelsens ingripande, meddelas där efter skriftligen bolaget, som ålägges att vidtaga erforderlig rättelse.

Att ingripande skett i ej få fall framgår av den berättelse över rusdrycksförsäljningen, kontrollstyrelsen årligen avgiver.

Jämte den regelbundna inspektion, som sålunda förrättas av inspektörerna å rusdrycksförsäljningsavdelningen, förekommer tillika, då någon fråga av större betydelse berörande visst bolag föreligger till avgörande eller då eljest särskilda omständigheter därtill föranleda, inspektion av kontrollstyrelsens chef eller vederbörande föredragande.

Såsom redan i det föregående anmärkts, har motionären velat göra gällande, att den granskning, som ett bolags förvaltning undergår av vederbörande revisorer, av vilka två utses av kontrollstyrelsen, skulle vara av huvudsakligen formell natur. Kontrollstyrelsen kan icke dela denna uppfattning. I flertalet fall

torde tvärtom vederbörande revisorer noggrant utföra det uppdrag, som anförtratts dem, i överensstämmelse med de direktiv, som av kontrollstyrelsen lämnats genom styrelsens cirkulär nr 65 den 29 november 1919 angående revision av rusdrycksförsäljningsbolagens räkenskaper. Det torde särskilt böra framhållas, att, såvitt avgivna revisionsberättelser giva vid handen, revisionen kanske till och med allt för ensidigt kommit att inriktas på bolagens ekonomiska förvaltning.

Kontrollstyrelsen finner sig vidare böra erinra om det dominerande inflytande på rusdrycksförsäljningsbolagens ledning, som tillförsäkrats det allmänna genom stadgandet, att kontrollstyrelsen, vederbörande landsting och kommunalrepresentationen å den ort, där bolaget utövar sin rörelse, äga utse var sin representant i systembolagsstyrelserna. Detta inflytande från det allmännas sida bör i sin mån innebära en viss säkerhet för en även ur ekonomisk synpunkt tillfredsställande ledning av systembolagen.

Av vad ovan anförts torde framgå, att systembolagen redan för närvarande äro underkastade en ingående kontroll av ekonomisk natur. Därjämte ägnar kontrollstyrelsen ett ingående arbete åt uppsikten över den sociala sidan av bolagens verksamhet.

Det tillkommer visserligen ej kontrollstyrelsen att uttala något omdöme om hur styrelsen fullgjort den uppgift, som i nu ifrågavarande avseende åvilar styrelsen, men styrelsen anser sig kunna uttala, att, innan en extraordinär inspektion av den art, motionären påyrkar, igångsättes och statsverket härför åsamkas kostnader, som säkerligen måste bli ganska avsevärda, verkligt vägande skäl för åtgärden måste anföras. Styrelsen skall sedermera återkomma till och närmare belysa värdet av de skäl, motionären förebragt.

Innan styrelsen övergår till denna del av sitt yttrande, vill styrelsen allenast beträffande den kontroll från det allmännas sida, som partihandelsbolagen äro underkastade, hänvisa till det av kontrollstyrelsen avgivna yttrande, som finnes fogat såsom bilaga till bevillningsutskottets betänkande nr 39 vid 1921 års riksdag. Styrelsen har så mycket mindre anledning att ytterligare ingå härpå, som frågan om partihandels med rusdrycker organisation i dagarna genom Kungl. proposition bragts inför riksdagen.

Kontrollstyrelsen övergår härefter till att granska de uppgifter, som i motionen lämnats för att styrka den av motionären föreslagna extra inspektionens erforderlighet. Flertalet av dessa uppgifter äro hämtade från aktiebolaget Stockholmssystemets och aktiebolaget Vin- och spritcentralens förvaltning.

Vad först beträffar aktiebolaget Stockholmssystemet, har kontrollstyrelsen under alla de gångna åren med uppmärksamhet följt såväl den ekonomiska som den sociala sidan av dess verksamhet. För att lämna utskottet tillfälle att bedöma, i vad mån Stockholmssystemets verksamhet kan vara ägnad att tjäna såsom skäl för den av motionären föreslagna extra inspektionen, bifogas avskrift av en av inspektören å styrelsens avdelning för rusdrycksförsäljningsärenden avgiven rapport över en nyligen förrättad inspektion av bolaget. Styrelsen skall ej närmare ingå på rapportens innehåll utan vill allenast framhålla, att inspektionen givit vid handen, att de av motionären gjorda anmärkningarna mot aktiebolaget Stockholmssystemets förvaltning icke hava fog för sig. Beträffande de av motionären

i vissa punkter sammanfattade speciella anmärkningar får kontrollstyrelsen anföra följande.

1. Då motionären i punkt 1 gör gällande, att aktiebolaget Stockholmssystemet inrättat ett s. k. råd, är denna uppgift felaktig. Den institution, motionären åsyftar, är sannolikt den av överståthållareämbetet utsedda, av tre ledamöter bestående s. k. opinionsnämnden. Något arvode är ännu icke fastställt för nämndens ledamöter. Aktiebolaget Stockholmssystemet har däremot i skrivelse till kontrollstyrelsen anmält, att bolaget sedermera, då erfarenhet vunnits rörande opinionsnämndens verksamhet, ämnade återkomma och anhålla om kontrollstyrelsens medgivande till att skäligt arvode finge av bolagets medel utbetalas till de tre ledamöterna i nämnden.

I samma punkt uppger motionären, att såsom "arkivarie" anställdes en tidningsman med en avlöning av, såsom det påståtts, över trettiotusen kronor om året. Även denna uppgift är felaktig. Den efter allt att döma åsyftade tjänstemannen uppbär av Stockholmssystemet en lön av 15,000 kronor. Motionären har sedermera i tidningsuttalande förklarat, att han under det av honom använda uttrycket "systemet" inbegripit även partihandelsbolagen, och därvid tillagt, att den sammanlagda avlöningen från dessa olika håll mera torde närma sig 40,000 än 30,000 kronor. Uppgiften blir emellertid härigenom ingalunda riktig. Den åsyftade tjänstemannen åtnjuter nämligen från aktiebolaget Vin- och spritcentralen en lön av 7,500 kronor. Skulle motionären ytterligare vilja vidga omfattningen av det av honom använda uttrycket, så att det ansåges innefatta även systembolagsföreningarnas förtroendenämnd, vilket i och för sig näppeligen kan anses riktigt, vill kontrollstyrelsen tillfoga, att tjänstemannen ifråga såsom sekreterare i denna nämnd åtnjuter allenast ett jämförelsevis litet arvode. De sammanlagda arvoden, han åtnjuter, från aktiebolaget Stockholmssystemet, aktiebolaget Vin- och spritcentralen samt systembolagsföreningarnas förtroendenämnd understiga således med åtskilliga tusentals kronor redan den av motionären först nämnda siffran 30,000.

2. I punkt 2 gör motionären en jämförelse mellan å ena sidan aktiebolaget Stockholmssystemets utgifter för avlöningar till direktörer och kontorspersonal år 1914 — 59,909 kronor 9 öre — och å andra sidan motsvarande avlöningar år 1920 — 830,845 kronor 35 öre — jämte utgifterna för "kontorskostnader, personalens lunch, bränsle, lyse m. m." — 438,009 kronor 80 öre. För att jämförelsen skall bli i någon mån rättvisande, måste emellertid för år 1914 medtagas de summor, som i förvaltningsberättelsen för nämnda år finnas redovisade under rubrikerna "kontorshyra, skrivmaterialier, stämpelkostnader för aktiebrev m. m." samt "å motboksavdelningen" eller sammanlagt 111,395 kronor 59 öre.

3. De uppgifter beträffande avlöningen till personalen å utminuteringsställena åren 1914 och 1920 resp. 92,816 kronor och 980,742 kronor 87 öre, som finnas intagna i motionärens tredje punkt, äro riktiga.

Såväl beträffande denna jämförelse som den i föregående punkt gäller emellertid, att de i och för sig sakna allt värde. 1914 års förhållanden låta sig nämligen icke utan vidare jämföras med de förhållanden, som rådde år 1920. Penningvärdet har undergått förändringar, som i och för sig motivera betydligt mer än en fördubbling av de olika utgiftsposterna. Lagstiftningen har givit bolaget

väsentligt ökade uppgifter. Bolagets försäljning omfattade år 1914 nästan uteslutande egentligt brännvin och enklare konjak. År 1920 omfattade försäljningen alla olika slags spritdrycker och dessutom vin, vilken försäljning år 1914 handhåfts av dels ett stort antal innehavare av överlåtna utminuteringsrättigheter och dels, vad beträffar vinerna, av nära nog ett par tusental handlande av skilda slag.

Att följden härav måst bliva betydande kostnadsökningar lär vara uppenbart för envar, särskilt som försäljningen av de dyrare varusorterna givetvis drager proportionsvis större kostnader. Vidare har den sociala sidan av bolagets verksamhet undergått en omfattande men med hänsyn till bolaget åliggande uppgifter nödvändig utveckling, som dragit betydande kostnader.

Skall en jämförelse av värde göras mellan kostnaderna år 1914 och år 1920, måste sålunda hänsyn tagas till alla dessa omständigheter, något som, om ens möjligt, torde vara förenat med mycket stora svårigheter. Då den förut berörda inspektionsrapporten icke giver anledning antaga annat än att nödig sparsamhet iakttagits vid bolagets ekonomiska förvaltning, finner kontrollstyrelsen ej skäl vidare uppehålla sig vid dessa jämförelser.

4. I punkt 4 gör motionären gällande, att matserveringsställena i strid mot systemets principer subventionerats med 890,977 kronor 39 öre. En närmare granskning av bolagets räkenskaper för förevarande år visar, att detta belopp fördelar sig på följande sätt:

Bidrag till Restaurantbolaget	Kr. 552,000:—
" " Kastenhof	" 21,600:—
" " Damberg och Port Artur	" 5,964:—
" " Klubbar	" 108,924:—
Förbrukningsartiklar m. m.	" 13,888:97
Distribution	" 141,000:—
Övriga omkostnader	" 47,600:42

Motionären torde näppeligen vilja göra gällande, att de under rubrikerna "Förbrukningsartiklar m. m., distribution och övriga omkostnader" angivna beloppen eller sammanlagt 202,489 kronor 39 öre kunna betraktas såsom subvention. Lika litet torde de belopp, som utgå såsom ersättning till Kastenhof eller diverse klubbar sammanlagt 130,524 kronor kunna rubriceras såsom subvention. Vad särskilt klubbarna beträffar, torde väl något formellt hinder icke föreligga för bolaget att till dem överlåta rättigheter till utskänkning på samma av kontrollstyrelsen fastställda villkor, som gälla för övriga överlåtna rättigheter. Följden härav skulle emellertid, bland annat, bliva, att bolagets vinst och därigenom indirekt statens inkomst av utskänkningen å dessa klubbar skulle minskas. Likaledes skulle restaurant Kastenhof med samma följder för bolaget kunna erhålla överlåten utskänkingsrättighet.

Återstå sålunda de belopp, som utbetalas till restaurantbolaget och till restauranterna Damberg och Port Artur. Principiellt sett vill kontrollstyrelsen i fråga om det berättigade i utbetalande av ersättning till företag eller enskilda,

som för systembolags räkning handhava utskänkning, ansluta sig till den uppfattning, som kommit till uttryck i ett av Stockholmssystemet till kontrollstyrelsen i anledning av en jämväl i motionen omnämnd inläga av direktör Adolf Andersson avgivet yttrande. Kontrollstyrelsen vill ock i detta sammanhang, då den ovan oförmälda inlagan av motionären karakteriserats såsom märklig, i korthet framhålla, att den visserligen ännu ej fullständigt avslutade undersökning, som kontrollstyrelsen i anledning av densamma företagit, ej givit vid handen, att de i inlagan framställda anmärkningarna mot aktiebolaget Stockholmssystemet och Stockholms allmänna restaurantaktiebolag vore berättigade.

5. I punkt 5 anställer motionären en jämförelse mellan nettovinsterna å bolagets rörelse åren 1914 och 1920. De av motionären lämnade uppgifterna hava i visst avseende korrigerats i aktiebolaget Stockholmssystemets yttrande. Bolaget har dock därvid ej tagit hänsyn till att bolaget under år 1914 praktiskt taget ej haft att erlægga några skatter, medan dessa år 1920 uppgingo till mycket stora belopp. Ej heller reserverade bolaget av 1914 års vinstmedel något belopp för skattebetalning under kommande år, vilket däremot var fallet år 1920.

För att jämförelsen skall bliva rättvisande, måste emellertid uppenbarligen hänsyn tagas härtill. Sker så, erhålles följande tablå.

År 1914.

Nettovinst	3,168,025: 76
Avsatt till reservfond	20,000: —
Kronoutskylder	269: 73
Summa kronor	3,188,295: 49

År 1920.

Nettovinst	7,300,000: —
Krono- och kommunalutskylder	1,722,153: 90
Avgå reserverade medel för utskylder 1920	1,300,000: —
Reserverade medel för utskylder 1921	422,153: 90
Summa kronor	9,403,783: 90

De belopp, som skola jämföras, äro alltså 3,188,284 kronor 49 öre för år 1914 och 9,403,783 kronor 90 öre för år 1920.

När motionären sålunda gör gällande, att nettovinsten allenast fördubblats, är detta, bortsett från att redan de av honom angivna siffrorna utvisa mer än fördubbling, knappast ens formellt sett riktigt. Reellt sett föreligger i det allra närmaste en tredubbling av vinsten.

Även i detta avseende förtjänar emellertid att framhållas, att jämförelsen i och för sig har föga att betyda. Det lär knappast lida något tvivel, att Stockholmssystemet, utan att på något sätt öka sina utgifter, blott genom att släppa efter på den sociala kontroll, som bolaget utövar på ett enligt kontrollstyrelsens uppfattning mycket förtjänstfullt sätt, skulle högst avsevärt kunna öka sin vinst, och detta torde väl knappast vara ur motionärens synpunkt önskvärt. Vinsten kan också ökas därigenom att bolagets vinstmarginal ökades. Medan bolaget år 1914 på det renade brännvinet hade en vinstmarginal av omkring 80 %, är motsvarande vinstmarginal nu omkring 25 %.

I fråga om aktiebolaget Vin- och spritcentralen hänföra sig de av motionären under punkt 6 i motionen framställda anmärkningarna i huvudsak till förhållanden, som dels behandlades vid föregående års riksdag, dels ock beröras i den av Kungl. Maj:t till innevarande års riksdag avlämnade propositionen i parti-handelsfrågan. Vid sådant förhållande anser sig kontrollstyrelsen sakna anledning att i detta sammanhang närmare ingå på ifrågasatt förhållanden."

Efter denna redogörelse och granskning har kontrollstyrelsen avstyrkt ifrågasatt revision.

Utskottet.

Såsom av kontrollstyrelsens utlåtande framgår, är den kontroll, som systembolagen underkastas från det allmännas sida, redan för närvarande så ingående, och detta även i de punkter, som av motionären särskilt påtalats, att en extraordinär granskning av ifrågasatt art kan anses motiverad endast om verkligt bärande skäl härför kunna förebringas. Sådana hava enligt utskottets åsikt motionären icke anfört. Enligt kontrollstyrelsens utlåtande synas nämligen i det närmaste alla de uppgifter, motionären lämnat för att stödja sitt yrkande, vara antingen direkt felaktiga eller av den art, att av dem de slutsatser ej kunna dragas, som motionären velat göra. Vad därför angår ifrågasatt utomordentlig inspektion av systembolagen finner utskottet skäl icke hava förebragts för att densamma skulle vara av behovet påkallad eller motiverad. Då vidare frågan om det allmännas inflytande inom partihandelsorganisationen i annat sammanhang kommit under innevarande års riksdags prövning, får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 26 maj 1922.

Å utskottets vägnar:

N. J. F. ALMKVIST.

Närvarande: herrar *Almkvist, Rooth, Julin, Enhörning, Franzén, Andersson, P.*, i Arbrå*).

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Almkvist* och *Franzén*.